

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Бабч. – Бабче, Бер. – Березівка, Борт. – Бортники, Бук. – Буківна, Буч. – Бучачки, В. Кл.– Великий Ключів, Вид. – Видинів, Вікн. – Вікняни, Г.-Д. – Годи-Добровідка, Ган. – Ганнусівка, Ганьк. – Ганьківці, Гл. – Глибока, Глушк. – Глушків, Город. – Городенка, Гр. – Грушка, Грабв. – Грабовець, Груш. – Грушів, Джурк. – Джурків, Дуб. – Дубка, Заб. – Забережжя, Зал. – Залуччя, Ів. – Іванківка, Ілл. – Іллінці, Кол. – Колодіївка, Коп. – Копачинці, Корн. – Корнич, Корол. – Королівка, Л. Сл.–Лісна Слобідка, Л. Хл.– Лісний Хлібичин, М. Кл.– Малий Ключів, Мар. – Маркова, Мик.– Миколинці, Мил.– Милування, Миш.– Мишин, Н. Кр. – Нові Кривотули, Нижн.– Нижнів, Оз.– Озеряни, Ол-а– Олеша, П'яд.– П'ядики, Пер.– Перерив, Підв. – Підвербці, Поб. – Побережжя, Приб. – Прибилів, Р. – Радча, Рудн. – Рудники, Рус. – Русів, Сем. – Семенівка, Сераф. – Серафінці, Снят. – Снятин, Сор. – Сороки, Ст. Гв. – Старий Гвіздець, Стец. – Стецева, Стриг. – Стриганці, Сух. – Суходіл, Тлум. – Тлумач, Топ. – Топорівці, Торг. – Торговиця, Трост. – Тростянець, Тул. – Тулуків, Тур. – Турка, Угр. – Угринів, Хмел. – Хмелівка, Шеп. – Шепарівці

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ РАЙОНІВ

Бог. – Богородчанський
Гор. – Городенківський
Кол. – Коломийський
Тисм. – Тисменицький
Тл. – Тлумацький
Сн. – Снятинський

ІНШІ СКОРОЧЕННЯ

г. – гора
вул. – вулиця
дол. – долина
л. – ліс
п. – поле
пас. – пасовище
ур. – урочище
ч.с. – частина села.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2014 р.

УДК 82'282:811.161.2

Богдана Близнюк

*(Тернопільський національний педагогічний
університет ім. В. Гнатюка)*

ГУЦУЛЬСЬКІ ПРИЗВИЩЕВІ НАЗВИ ХVІІІ – ПОЧ. ХІХ СТ., В ОСНОВАХ ЯКИХ ВІДОБРАЖЕНІ ІМЕНА ТА ПРИЗВИСЬКА ВІДАПЕЛЯТИВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

У статті на обширному історичному матеріалі характеризуються гуцульські прізвищеві назви, в основах яких відображені слов'янські автохтонні імена відапелятивного походження.

Ключові слова: антропонім, слов'янське автохтонне ім'я, прізвисько.

Богдана Близнюк. ГУЦУЛЬСКИЕ ФАМИЛЬНЫЕ НАЗВАНИЯ XVIII - НАЧ. XIX СТ., В ОСНОВАХ КОТОРЫХ ОТОБРАЖЕНЫ ИМЕНА И ПРОЗВИЩА ОТАПЕЛЯТИВНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ

В статье на основе исторических материалов охарактеризованы гуцульские фамильные названия, в основах которых отображены имена и прозвища отапелятивного происхождения.

Ключевые слова: антропоним, словянское автохтонное имя, прозвище.

Bohdana Blyzniuk. HUTSUL SURNAMES OF THE XVIII AND THE BEGINNING OF THE XIX CENTURY, BASED ON NAMES AND NICKNAMES OF THE APPELLATIVE ORIGIN

The article deals with the analysis of naming Hutsul people in the XVIII–XIX centuries, focusing on surnames, based on Slavic autochthonous names of the appellative origin.

Key words: anthroponym, indigenous Slavic name, nickname.

Гуцульські прізвища виступають частиною загальноукраїнського антропонімікону і водночас зберігають свої семантичні та структурні особливості. Про особові назви гуцулів як спадкові скам'янілі родинні прізвища можна говорити, починаючи з 40–50-х років XIX століття. На Гуцульщині у XV - поч. XIX ст. діяло звичаєве право, згідно з яким особа повинна була мати власне ім'я і ще якусь додаткову назву, що конкретизувала її. Ніяких правил щодо вживання особових назв тодішнє правило не передбачало. В офіційних, адміністративно-юридичних документах людину записували так, як її називали у побуті. Щоб особова назва стала спадковою і формально незмінною, вона мусила пройти стадію офіційного закріплення як прізвище [3].

Вирішальний крок у стабілізації прізвищ як спадкових родинних назв належав державним інституціям. На Західній Україні, що входила до складу Австрії, часткове унормування почалося наприкінці XVIII століття від патенту Йосипа II про обов'язок для єврейського населення мати прізвища. Патент цесаря Франциска I від 21.II.1805 року поширює цей обов'язок на все населення Галичини, а в 1812 році на всій території Австрійської імперії був запроваджений «Загальний цивільний кодекс» і навіть в 1826 році з'явився декрет, згідно з яким особа, що самовільно змінила прізвище, підлягала судовому покаранню [3].

Найтиповішим способом ідентифікації особи на Гуцульщині в XV – поч. XIX століття було двочленне іменування, в якому першим компонентом виступало християнське ім'я (рідше – давньослов'янське), а другий компонент ніс додаткову інформацію про іменованого. І цей другий компонент на кінець XVIII - поч. XIX ст. був уже переважно спадковим, тобто виконував роль близьку до функції прізвища. Оскільки це не було ще прізвище в сучасному розумінні цього терміна, називаємо його прізвищевою назвою. Термін «прізвищева назва» впроваджений у науковий обіг М. Л. Худашем.

Мета статті – охарактеризувати основи гуцульських прізвищевих назв XVIII - поч. XIX століття, в яких відображені слов'янські автохтонні імена і прізвиська відапелятивного походження.

Слов'янські автохтонні імена відапелятивного походження за своїм лексичним складом, структурою та діяхронними нашаруваннями в українській історичній антропонімії в цілому становлять складну класифікаційну категорію антропонімів [1, с. 106]. У більшості випадків такі імена повністю співзвучні з апелятивами, але у той же час вони могли й оформлюватися антропонімними суфіксами. На сьогоднішній день неможливо провести чітку межу між слов'янськими автохтонними іменами відапелятивного походження та прізвищами. Виступаючи твірними основами сучасних прізвищ, імена і прізвиська відапелятивного походження пройшли складний процес онімізації (апелятив – власне ім'я або апелятивне прізвисько) та номінаційної трансонімізації (власне ім'я чи прізвисько – прізвищева назва). Для творення антропонімів, що співвідносились з іменами та прізвищами відапелятивного походження, використовувались лексеми двох категорій: назви, що характеризували людину (*nomina personalia*) і назви, що не означали особу (*nomina impersonalia*). Першу групу таких

іменувать М. Л. Худаш називає апелятивно-антропонімами, а другу – власне антропонімами [2, с. 158].

До власне антропонімих іменувань відносимо імена та прізвиська відапелятивного походження, що своїми основами характеризують не особу, а співвідносяться з назвами тварин, рослин, предметів і явищ об'єктивної дійсності («nomina impersonalia»).

Найчисельнішою групою в досліджуваному матеріалі є антропоніми, співвідносні з назвами тваринного і рослинного світу. Про первісні мотиви номінації людей такими іменами сьогодні можна лише здогадуватися. «Так, зокрема, імена з номенклатури тваринного світу можна розцінювати як захисні, відстрашуючі «нечисту силу», які оберігали від наврочень чи вживалися як своєрідні «обереги від хвороб»; імена з номенклатури рослинного світу – як втілення здоров'я, сили, стійкості та довголіття» [1, с. 121].

Нижче подаємо гуцульські прізвищеві назви, в основах яких засвідчені найрізноманітніші за семантикою слов'янські автохтонні імена та прізвиська:

1. Імена та прізвиська, основи яких відображають назви фауни:

а) назви домашніх і диких тварин: Bobruk, Zwirak (діал. звірак «вовк» – Шух. IV, 22), Zajaczuk, Medwid', Weryczuk, Wowczuk, Baraniuk, Capów, Harmazar (діал. гармазар «жеребець» – Гр. I, 274), Kiszka, Kotów, Korowczuk, Kobylczuk, Koziuk, Koniak, Watuszczak (діал. ватуйка «річна коза» – Гр. I, с. 129);

б) назви домашніх та диких птахів: Kohutiak, Kurucz (діал. кур «півень» – Гр. II, 329), Busko, Drozdruk, Hołubczak, Kukulak (діал. кукул «самець зозулі» – Гр. II, 321), Odudiak, Szpak, Strynada, Woronik, Woropczuk;

в) назви комах: Diuków (діал. дук «гусениця» – Гр. I, 146), Chruszczow, Komar, Комариця, Кобилиця (діал. кобилиця «вид коника-стрибунця» – Шух. I, 23), Muraszko, Paucziek;

г) назви риб: Rybczuk, Piskozub (діал. піскозоба «риба» – Гр. III, 187), Pukas (діал. пукас «риба» – Гр. IV, 499), Słuzuk (діал. слиж «риба» – Гр. IV, 150), Struzuk (діал. струг «форель»), Чига (діал. чига «риба» – Гр. IV, 461), Zabiuk;

д) назви плазунів: Галиця (діал. галиця «чорна гадюка» – Гр. I, 346), Nadynczak (діал. гадина «гадюка»), Kusiek (діал. куся «змія» – Гр. II, 332).

2. Імена та прізвиська, основи яких відображають назви флори:

а) назви дерев та кущів: Hrabczuk, Dubej, Jablinczuk, Korcz, Ozyniak, Sliwczuk, Werbiuk;

б) назви овочів та злакових трав'янистих рослин: Buraczak, Chopta (діал. хопта «бур'ян» – Гр. IV, 410), Kapustianiuk, Лабіштан (діал. лабуштан «польова квітка» – Гр. II, 337), Pszenycznu, Spiczak (діал. спичак «молодий пагін очерету» – Гр. IV, 176);

в) назви частин рослин: Koszut (діал. кошут «стебла кукурудзи»), Stebelak, Struczukow.

3. Імена та прізвиська, основи яких пов'язані з назвами органів і частин тіла людини та тварини: Бровка, Czerewko, Kyszka, Hołowka, Dziobak, Зуб, Kaluszcuk (діал. калюх «шлунок молодого ягняти» – Гр. II, 212), Łabiuk, Łobiuk, Łupajczuk (діал. лупай «око» – Гр. II, 381), Mozoliuk, Noszczuk, Ryndzak (діал. риндзак «шлунок» – Гр. IV, 17), Rylczuk, Selezynka, Szkirak.

4. Імена та прізвиська, основи яких пов'язані з назвами страв та продуктів харчування: Bryndziuk (діал. бриндза «солений овечий сир» – Гр. I, 99), Chlibiuk, Czyruk (діал. чир «рідка кукурудзяна каша»), Kaszka, Kisielyczuk, Kniszak, Matarszuk (діал. матаржин «хліб з кукурудзяної муки»), Miekusz, Palanysa, Palyniuk (діал. паленя «вівсяний хліб» – Гр. III, 89), Skwarczukow, Sołonenka, Sucharczuk, Vurdaniuk (діал. вурда «сир, виварений із сироватки» – Шух. I, 37).

5. Імена та прізвиська, основи яких пов'язані з назвами різноманітних предметів побуту: Baniek, Verbenko, Boklaszko, Brusiuk, Botiuk (діал. бота «палка пастухів»), Gieleta, Cebruk, Czepiel, Czeriha, Dowbenczuk, Karabuszczuk (діал. карабушка «скринька, переважно паперова»), Klewec (діал. клевец «молоток»), Kuliszirczuk (діал. кулешір «паличка, якою розмішують кулешу» – Шух. I, 96), Korytyniuk, Koczerzuk, Lyżczuk, Lawa, Ліска (діал. ліска «довга палка, якими на Гуцульщині оббивають (ліскують) хати»), Макогін, Obuszak, Pliszczuk, Puhulek (діал. пугуль «великий батіг» – Гр. III, 497), Szpilka, Szmatiuk, Torbiak, Ferdylak (діал. ферділь

«ділечка» – Гр. IV, 376). Сюди ж відносимо імена та прізвиська, пов'язані з назвами музичних інструментів: Bandurak, Dombraczk, Duda, Organiuk, Скрипчук, Sopińko.

6. Імена та прізвиська, пов'язані з назвами одягу, взуття та прикрас: Bynda, Hukur, Bunda, Naczuk (діал. гачі «білі сукняні штани» – Шух. 1, 120), Hunczak, Karczuk, Kowczuk (діал. ковки «ковтки» – Шух. 1, 130), Kuszylczuk (діал. кушіль «вишита сорочка» – Гр. II, 335), Łahmaniuk, Swytczukow.

7. Імена та прізвиська, пов'язані з абстрактними назвами: Бідоча (пор. біда), Dekret (декрет «вирок, рішення» – Гр. I, 367), Gryziuk (пор. гриза «сварка, гризота» – Гр. I, 326), Которак (котора «сварка, образа» – Гр. II, 293), Lajuk, Pryczkow (пор. діал. причка «випадок»), Szumejka.

8. Імена та прізвиська, пов'язані з назвами міфологічних істот: Filiszcuk (пор. діал. филишко «чорт»), Upiuk (пор. упир «мертвець, що п'є кров з живих» – Гр. IV, 344).

9. Імена та прізвиська, пов'язані з назвами нерухомих житлових і господарських об'єктів: Sikmaniuk (пор. сикман «артіль лісорубів» – Шух. 1, 173), Sklepowycz, Szatruk, Zołob.

Апелятиви, що належать до категорії «nomina personalia», пройшовши процес онімізації і трансонімізації, ставали згодом антропонімами. Сюди належать як іменування, що мали звичайні ознаки апелятивів і не були позбавлені певної експресії та виступали індивідуальними мовними новотворами свого часу, утвореними спеціально для іменування людей, так і іменування, що були взяті прямо з апелятивної лексики, але в плані номінації людей мали специфічне експресивно-емоційне навантаження, яке несло в собі розрізнявальну ідентифікаційну функцію [2, с. 139].

Гуцульські прізвищеві назви фіксують такі групи апелятивно-антропонімих іменувань:

1. Імена та імена-прізвиська, дані їх носіям за певною рисою характеру, поведінки, темпераменту:

а) позитивною: Puntiak (пунт «веселун» – Жел. II, 788), Rochrnanko (рахманний "смирний, тихий" – Гр. IV, 7), Skromiuk;

б) негативною: Bafahura, Goldeszczuk (пор. голда «дурна і ледача жінка» – ЕСУМ, I, 547), Durenko, Krutczuk (крутько «непосида, непостійна людина» – Гр. II, 313), Lyndiuk (пор. лінда «неохайна жінка» – ЕСУМ, II, 235), Lompas (діал. ломпас «несерйозний, пустун»), Luty, Murguło (пор. мурмило «неотесаний, товстий» – Гр. II, 455), Mazeriuk (мазепка «замазура» – Гр. II, 396), Мамітко (пор. мамот «заїка» – Гр. II, 443), Rewiuk. До цієї семантичної підгрупи можна зарахувати й імена-прізвиська віддієслівного походження: Бейкало, Bobokalo, Chuchnajczuk, Niedobujczuk, Niedochodiuk, Pokotilowicz, Райкало, Skawulak. Усі ці антропоніми виникали не так з метою «назвати», як охарактеризувати денотата.

2. Імена та імена-прізвиська, дані за певною ознакою, зовнішнім виглядом особи: Hołowaty, Hluchy, Horbaczuk, Czerlenczuk, Korotczuk, Maciocki, Macapurak (пор. мацапура «незграбний, неповороткий» – Гр. II, 412), Mochnaczuk, Morgalycz, Slipenczuk, Товстуляк, Хромик.

3. Імена або імена-прізвиська, що вказували на час, черговість народження дитини в сім'ї, ставлення батьків до новонародженого: Serediuk, Studeniuk, Tretiak, Czekaniuk, Kochaniuk, Mizyniuk, Плеханець, Prodaniuk.

Аналіз гуцульських прізвищевих назв XVIII – перш. пол. XIX ст., основами яких виступають слов'янські автохтонні імена та імена-прізвиська відапелятивного походження, свідчать про їх давнє широке побутування на Гуцульщині. Деякі з них навіть у джерелах XVIII ст. засвідчені ще в ролі особових власних імен: Karabka Iwaniczyszyn, Netreba Janczar, Prodan Semena Slusara. Проте абсолютна більшість їх у той час уже трансформувалася у прізвиська.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. / М. О. Демчук. – К. : Наукова думка, 1988. – 170 с.
2. Худаш М. Л. До питання класифікації прізвищевих назв XIV–XVIII ст. / М. Л. Худаш // З історії української лексикології. – К. : Наукова думка, 1980. – С. 96–160.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Гр. – Словарь української мови / [за ред. Б. Грінченка]. – К., 1907-1909. – Т. 1–4.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови. – К., 1982–1989. – Т. 1–3.

Жел. – Желехівський Є. Малорусско-німецький словар / Є. Желехівський, С. Недільський. – Львів, 1886. – Т. 1–2.

Шух. – Шухевич В. Гуцульщина. – Львів, 1899–1908. – Т. 1–5.

Стаття надійшла до редакції 01.12.2014 р.

УДК 811.161.2'373:821.161.2-6.09

Світлана Богдан

(Східноєвропейський національний університет
ім. Лесі Українки)

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ВІЙНИ В ЕПІСТОЛЯРНИХ ТЕКСТАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У статті простежено функціонування однієї з найвагоміших соціально-філософських опозитивних пар війна / мир, визначено реєстр похідних деривативних номенів лексеми війна, з'ясовано особливості її актуалізації в мовотворчості Лесі Українки, встановлено всі контексти експлікації в епістолярних текстах, що дає можливість визначити типологічні та індивідуальні ознаки використання; значну увагу приділено сполучувальним можливостям цієї лексеми і тим змінам семантичної структури, яких вона набуває внаслідок різних трансформацій.

Ключові слова: бінарна опозиція, війна, концепт, Леся Українка.

Светлана Богдан. ВЕРБАЛИЗАЦИЯ ВОЙНЫ В ЭПИСТОЛЯРНЫХ ТЕКСТАХ ЛЕСИ УКРАИНКИ

В статье рассмотрено функционирование одной из наиболее существенных социально-философских оппозитивных пар война / мир, определен реестр производных деривационных номенов лексемы война, установлены особенности ее актуализации в речетворчестве Леси Украинки, исследованы все контексты экспликации в эпистолярных текстах, что дает возможность определить типологические и индивидуальные признаки использования; значительное внимание уделено валентностным возможностям этой лексемы и тем изменениям семантической структуры, которые она приобретает вследствие различных трансформаций.

Ключевые слова: бинарная оппозиция, война, концепт, Леся Украинка.

Svitlana Bohdan. VERBALIZATION OF THE CONCEPT WAR IN LESYA UKRAINKA'S EPISTOLARY TEXTS

The article deals with the research of the functioning of the potent social philosophical opposite lexeme pair war /peace. The list of the derivative nomens of the lexeme war has been compiled and the peculiarities of their actualization in the works by Lesia Ukrainka elucidated. All the explication contexts of the nomens functioning in the works by L.Ukrainka shed the light on the typology and individual characteristics of their use. In the focus of attention are the combinative capability of the lexeme war and the semantic structure changes obtained by the lexeme in the course of various transformations.

Key words: binary opposition, war, concept, Lesia Ukrainka.